

УДК 159.955:378.22

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-3\(61\)-296-308](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-3(61)-296-308)

Вітвицька Світлана Сергіївна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-9541-2635>

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

Анотація. У статті проаналізовано основні поняття: «мислення», «критичне мислення», «аналітичне мислення», «синтетичне мислення», «логічне мислення», «системне мислення» та їх взаємозв'язок. Охарактеризовано історико-педагогічний аспект становлення поняття «критичне мислення», етапи дослідження, проблеми розвитку критичного мислення. Подано різні підходи до визначення поняття «критичне мислення». Розкрито основні складові критичного мислення: аналітичне мислення, яке є необхідною основою розвитку критичного мислення, синтетичне мислення як необхідний компонент критичного мислення, що забезпечує цілісність мислення, логічне мислення, яке визначає послідовність дій у процесі розвитку критичного мислення, системне мислення, яке забезпечує досягнення результатів мисленнєвої діяльності. На основі аналізу наукових досліджень і власного багаторічного досвіду у системі вищої освіти охарактеризовано авторське бачення основних компонентів критичного мислення (аналітичне, синтетичне, логічне, системне). Розкрито критерії розвиненого критичного мислення; інструментарій критичного мислення, основні напрями, форми та методи розвитку й формування критичного мислення здобувачів вищої освіти у процесі вивчення освітньої компоненти «Педагогіка вищої школи».

Проілюстровано використання принципів евристики та евристичні правила у процесі вивчення педагогіки вищої школи. Означено причини важливості володіння критичним мисленням кожним магістрантом, майбутнім викладачем закладу вищої освіти. Доведено, що володіння критичним мисленням дає можливість задіяти кожному здобувачеві власний потенціал, що забезпечує володіння цифровими технологіями, замість того, щоб пасивно рухатися по волі хвиль інформаційного поля.

Ключові слова: мислення, критичне мислення, аналітичне мислення, синтетичне мислення, логічне мислення, системне мислення, здобувач вищої освіти, педагогіка вищої школи.

Vitvytska Svitlana Serhiivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Vocational and Pedagogical, Special Education, Andragogy and Management Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0002-9541-2635>

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS OF THE SECOND (MASTER'S) LEVEL OF HIGHER EDUCATION IN THE PROCESS OF STUDYING THE EDUCATIONAL COMPONENT "HIGHER SCHOOL PEDAGOGY"

Abstract. The article analyzes the main concepts: "thinking", "critical thinking", "logical thinking", "analytical thinking", "systems thinking" and their relationship. The historical and pedagogical aspect of the formation of the concept of "critical thinking", the stages of research, and the problems of the development of critical thinking are described. Various approaches to the definition of the concept of "critical thinking" are presented. The main components of critical thinking are revealed: analytical thinking, which is a necessary basis for the development of critical thinking, synthetic thinking as a necessary component of critical thinking, which ensures the integrity of thinking, logical thinking, which determines the sequence of actions in the process of developing critical thinking, systemic thinking, which ensures the achievement of the results of thinking activity. Based on the analysis of scientific research and my own many years of experience in the higher education system, the author's vision of the main components of critical thinking (analytical, logical, systemic) is characterized. The criteria for developed critical thinking are revealed; the tools of critical thinking, the main directions, forms and methods of developing and forming critical thinking of higher education students in the process of studying the educational component "Higher School Pedagogy".

The use of heuristic principles in the process of studying higher education pedagogy and heuristic rules are illustrated. The reasons for the importance of critical thinking for every master's student and future teacher of a higher education institution are indicated. Доведено, що володіння критичним мисленням дає можливість задіяти кожному здобувачеві власний потенціал, що забезпечує володіння цифровими технологіями, замість того, щоб пасивно рухатися по волі хвиль інформаційного поля.

Keywords: thinking, critical thinking, logical thinking, analytical thinking, systems thinking, higher education student, higher education teacher.

Постановка проблеми. Життя у цифрову епоху, коли такі технології, як штучний інтелект вливається і впливає на всі галузі знань, коли нас оточує океан інформації, доступної практично миттєво, коли відкривається багато можливостей для дослідження, структурування, опрацювання і створення нової інформації, необхідно володіти критичним мисленням, яке дозволяє вибірково і

помірковано підходити, оцінювати ідеї інших авторів і джерел інформації, політичні події, своє оточення, свої можливості. У цілому, допомагає краще працювати і адаптуватися у сучасному мінливому суспільстві.

Кращий міжнародний досвід провідних систем вищої освіти свідчить про те, що майбутніх фахівців треба готувати до непередбачуваності майбутнього. З одного боку – це майбутнє визначається бурхливим розвитком інформаційних технологій – від їх безпосереднього щоденного побутового вжитку до штучного інтелекту високого рівня.

З іншого боку – глобальними загрозами і викликами – такими, як зміна клімату, надмірне споживання продуктів, забруднення навколишнього середовища промисловими відходами у зв'язку з військовою агресією в Україні та інших країнах, боротьбою демократичних й авторитарних центрів держав, цифровізації суспільства й освіти.

У цих умовах зростає значення і важливість формування у молоді, у наступних поколіннях критичного і наукового мислення, здатності до інноваційного вирішення різноманітних проблем та узгодження дій.

У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) передбачено десять наскрізних умінь, які є спільними для всіх ключових компетентностей, одним із них є критичне мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему розвитку критичного мислення досліджують педагоги, психологи, філософи. Починаючи з середини ХХ століття проблема розвитку критичного мислення все більше цікавить як зарубіжних учених (Б. Блум, М. Вайнштейн, Д. Дьюї, І. Кант, Дж. Керолл, Д. Клустер, А. Кроуфорд, Г. Ліндсей, Р. Пауль, К. Поппер, Дж. Стіл, Р. Томпсон, Д. Халперн, П. Чанс та ін.), так і вітчизняних (О. Нікітченко, Т. Полонська, О. Савченко, І. Сущенко, С. Терно, О. Тарасова, Л. Терлецька, С. Рубінштейн та ін.).

Грунтовним її розглядом займаються такі науковці, як О. Тягло, Т. Воропай, О. Белкіна-Ковальчук, О. Марченко, Т. Хачумян та ін. Різноманітним аспектом розвитку критичного мислення у процесі навчання аналізуються у статтях О. Белкіної, С. Горькової, С. Крамаренко, Л. Пироженко, О. Пометун, Р. Осадчук та ін. У 2006 році за підтримки відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні у видавництві «Плеяди» надруковано авторизований переклад відомої сучасної педагогічної праці «Технології розвитку критичного мислення учнів (А. Кроуфорд, В. Саул та ін.). Проте, у цілому проблема критичного мислення залишається до сьогодні актуальною в Україні.

Метою статті є огляд різних підходів до визначення поняття «критичне мислення» і подання на їх основі найбільш типових ознак критичного мислення, як педагогічної категорії, та розкриття досвіду його формування й розвитку у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти у процесі вивчення обов'язкової компоненти «Педагогіка вищої школи».

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація українського суспільства неможлива без усвідомлення пріоритетної ролі освіти й науки та їх всебічного оновлення. Ефективність діяльності сучасного фахівця з вищою освітою в ринкових умовах залежить від якості освіти. Новий етап розвитку цивілізації – це інформаційне суспільство, яке вимагає від фахівців будь-якого профілю розвиненого критичного мислення як фактору адаптації до нових умов життя і професійної діяльності.

Мислення – це складний, психологічний і соціально-історичний феномен, який є предметом дослідження багатьох наук і міждисциплінарних дисциплін. Мислення розглядається у науковій літературі з точки зору філософії як спосіб опосередкованого сприйняття світу, вища форма відображення дійсності у психіці, ідеальна діяльність, результатом якої є об'єктивна істина; з точки зору біології – як активізація груп нейронів; з точки зору когнітивної психології – це свідоме і підсвідоме використання символів і образів, мисленнєвих операцій, організованих для використання конкретних завдань. З точки зору педагогіки – це процес передачі і перетворення інформації, який існує як серія послідовних стадій. Мислення – це внутрішня мова, яка виникає в ході міркувань. Мислення педагогічне – це певне бачення і розуміння педагогом закономірностей навчально-виховного процесу, учнів, самого себе в навколишньому світі, яке виступає основою для постановки і розв'язання різноманітних задач в педагогічній взаємодії [1].

Учені виокремлюють поняття «не критичне» і «критичне» мислення. Як сталий термін «критичне мислення» почали широко вживати лише у 70-ті роки ХХ століття. Початок дослідження проблеми розвитку критичного мислення учнів загальноосвітньої школи та здобувачів вищої освіти у процесі навчання було покладено американськими ученими у другій половині ХХ століття. На думку учених, ця ідея належить Джону Дьюї, який вважав, що фундаментальна мета сучасної освіти є розвиток критичного способу мислення. У 1956 році Бенджамін Блум запропонував розроблену ним таксономію рівнів критичного мислення, яка передбачала перехід у навчанні від простих до більш складних мисленнєвих умінь у послідовності: знання (окремі факти) – розуміння (усвідомлення фактів) – застосування (використання фактів усвідомлених в інших ситуаціях – аналіз (розкладання цілого на частини (встановлення зв'язків між цими частками) – синтез (поєднання окремих елементів в одне ціле) – оцінювання (формування аргументованих суджень) [2].

За результатами тривалих досліджень у США опубліковано багато книг, статей, методичних посібників, завершено кілька національних програм і грантових проєктів з проблеми дослідження критичного мислення у здобувачів освіти. Зокрема, в університеті Монтклер (штат Нью-Джерсі, США) у період з 1987-1997 років за кошти гранту штату, працював інститут критичного мислення, який дав поштовх до розвитку цього напрямку в підготовці педагогів у стінах університету.

Аналіз наукових досліджень свідчить про різні підходи до визначення цього поняття. Існуючі дефініції поняття «критичне мислення» розрізняються залежно від дослідницьких позицій автора. Так, представники когнітивної психології зокрема, Пол Чанс (1986) визначає критичне мислення як здатність аналізувати факти, генерувати й організовувати ідеї, захищати власну думку, порівнювати, робити припущення, оцінювати аргументи й вирішувати проблеми [3].

Г. Ліндсей, К. Халл, Р. Томпсон наголошують на необхідності розрізняти поняття критичне мислення і критична установка. У роботі «Творче і критичне мислення» вони підкреслюють, що критичне мислення має конструктивний характер, а критична установка є деструктивною за своєю суттю, бо ставить за мету критику і має швидше емоційний, ніж пізнавальний характер. Р. Енніс (1987) вважає критичне мислення «обґрунтованим рефлексивним мисленням, що фокусується на вирішенні того, чому вірити, а чому ні» [4].

Річард Мейер (1990) визначав критичне мислення як активний систематичний процес розуміння й оцінювання аргументів [5].

Аналізуючи поняття «критичне мислення» у філософській площині, Річард Пол (1992) наголошує, що це інтелектуально впорядкований процес активної й умілої концептуалізації, застосування, аналізу, синтезу або оцінювання інформації, зібраної чи генерованої у результаті спостереження, досвіду, рефлексії, обговорення чи спілкування, як керівництва для переконань і дій [6].

Р. Штернберг (1985) визначає критичне мислення як ментальні процеси, стратегії та уявлення, що їх люди використовують для вирішення проблем, вироблення рішень та опанування нових концептів [7].

Девід Клустер у своїй праці «Що таке критичне мислення?» пропонує визначення поняття «критичне мислення», яке складається з п'яти пунктів – характеристик цього типу мислення:

1) самостійність та індивідуальність мислення, коли кожен формулює свої ідеї, оцінки й переконання незалежно від інших;

2) володіння інформацією, фактами є не кінцевою, а початковою точкою критичного мислення;

3) критичне мислення починається з постановки запитань і з'ясування проблем, які треба вирішити;

4) критичне мислення тяжіє до переконливої аргументації, пошуків розумних і обґрунтованих способів вирішення проблеми й вибору найбільш логічного й раціонального з них;

5) соціальний характер критичного мислення, що передбачає обмін думками з іншими людьми, у результаті якого уточнюється й поглиблюється власна позиція.

В Україні ця проблема починає набувати особливої актуальності з кінця ХХ століття. Як підкреслює О. Тягло, розвиток критичного мислення стає особливо актуальним у період інтенсивних соціальних змін, коли немає

можливості успішно діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, ефективного вирішення проблем, значна частина яких непередбачуваних [8].

На думку С. Терно, критичне мислення – це наукове мислення, що передбачає ухвалення ретельно обміркованих та зважених рішень, це здатність ставити нові запитання, відпрацьовувати різноманітні аргументи, ухвалювати незалежні та продумані рішення, мета яких полягає у встановленні об'єктивної істини [9].

О. Пометун характеризує критичне мислення як сукупність розумових стратегій і процедур, опанування якими передбачає вільне використання людиною мисленневих операцій високого рівня, що застосовуються для опрацювання інформації і формування обґрунтованих висновків й оцінок та ухвалення рішення [10].

Прийняте в Україні визначення терміну «критичне мислення» наводиться у «Концепції громадянської освіти та виховання в Україні» (2018 р.), розробленої у межах проєкту «Освіта для демократії в Україні». Критичне мислення – здатність особистості долати в собі схильність до однозначно-догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати ту чи іншу проблему з різних боків, користуватись інформацією з різних джерел, відрізняючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, логічні умови від упередженого припущення чи забобону. Це вміння людини адекватно визначати причини й передумови наявних в її житті проблем, готовність докласти зусиль до їх практичного (а не лише риторичного) подолання.

На нашу думку, критичне мислення характеризується своєю багатокомпонентністю і може розглядатися як когнітивний процес, що включає аналітичне, синтетичне, логічне, системне мислення. Аналітичне мислення визначається як здатність досліджувати і виокремлювати позитивні і негативні якості, головне і другорядне, бачити складові проблеми, предмету, факту. Синтетичне мислення динамічне і складне, воно забезпечує знаходження закономірностей усіх компонентів. Аналіз – це виявлення відмінностей, синтез – пошук подібності. Аналітичне мислення більш легкий процес, ніж синтетичне мислення, оскільки синтетичне мислення передбачає пошук і встановлення закономірностей, а це вимагає волевих зусиль, тому, як свідчать наші спостереження, – розвиток синтетичного мислення у здобувачів освіти потребує більшої уваги з боку викладачів.

Логічне мислення – це встановлення послідовності дій та зав'язків. У процесі розвитку логічного мислення у магістрантів формується певний алгоритм розв'язання типових ситуацій і педагогічних задач, але зберігається суб'єктивність, яка зумовлює подальший його розвиток. Логічне мислення включає індукцію, дедукцію, абдукцію, які відповідають таким поняттям, як логіка, ймовірність та пояснення. У сукупності вони описують спектр доступних способів раціонального сприйняття та опрацювання інформації.

Системне мислення – це поєднання аналітичного, синтетичного і логічного мислення. Алгоритм його формування: перший етап – аналіз; другий етап – синтез; третій етап – логічне об'єднання, структурування, створення систем, моделей, визначень, понять. Учені також виокремлюють творче мислення. Творче мислення визначається як мислення, результатом якого є відкриття принципово нового, суспільно-корисного рішення або продукту. Творче мислення спрямоване на створення нових ідей. Щодо поняття «критичне мислення», то само слово «критичне» передбачає оцінний компонент. Критичне мислення передбачає оцінювання не лише фактів, подій, інформації, але й результатів своїх мисленнєвих процесів. Проте, оцінка має бути конструктивним вираженням і позитивного, і негативного ставлення до подій, фактів, певної інформації.

З нашого погляду, критичне мислення – це системне розв'язання проблеми, яка відбувається на рівні суб'єкта і виявляється у визначенні характерних ознак, явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків; уміння аналізувати та оцінювати доказовість, вагомість аргументів і суджень; здатність зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретацію, розпізнавати способи маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси для оцінювання якості доказів, надійності джерел, доступності інформації за допомогою комплексу мисленнєвих операцій.

Слід розуміти, що критичне мислення – це не здібність і не здатність, якою володіє здобувач або не володіє, це комплекс прийомів, яким треба навчати. Оволодіння критичним мисленням – це не механічний процес, а індивідуальна діяльність особистості. Щоб розвинути базові мисленнєві навички, необхідно зосереджувати увагу на процесах і результатах мислення.

Розвиток критичного мислення магістрантів у процесі вивчення педагогіки вищої школи передбачає свідоме оволодіння педагогічними знаннями, уміннями швидко знаходити необхідну інформацію, аналізувати, систематизувати, оцінювати і використовувати на практиці. Однією із переваг педагогіки вищої школи, як інтегрованої освітньої компоненти, є те, що в ній представлено широкий спектр знань, який дозволяє здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти вивчати освітній процес під різними кутами зору і висловлювати свою думку з різних галузей знань – психології, педагогіки, педагогічної майстерності, історії вищої педагогічної освіти.

Розроблена нами концепція педагогічної підготовки майбутніх магістрів освіти ґрунтується на принципах евристичної педагогіки [11].

Евристичне навчання – це навчання через відкриття, через власне проникнення магістрантів у глибини природи, сутності педагогічної інноваційної діяльності, у ньому відбувається інтеграція як об'єктів, так і способів пізнання.

Евристичне навчання є особистісним, оскільки припускає не стільки вивчення, скільки переживання магістрантом педагогічної дійсності та власної творчості. У процесі евристичного навчання реалізуються такі принципи:

ISSN 2786-4952 Online

особистісного цілеутворення; вибору індивідуальної траєкторії; метапредметних основ змісту освіти, продуктивності навчання; первинної продукції магістранта (с. 286-298).

Принцип особистісного цілеутворення спирається на глибинну якість людини – здатність до постановки цілей своєї діяльності. Це ключовий принцип, який забезпечує продуктивну освітню діяльність і самореалізацію магістранта. Принцип особистісного цілеутворення передбачає необхідність усвідомлення цілей діяльності як здобувачем, так і викладачем.

Реалізація принципу відбору індивідуальної освітньої траєкторії забезпечує магістранту право на усвідомлений і погоджений з викладачем вибір основних компонентів своєї освіти: змісту, цілей, завдань, форм і методів навчання.

Принцип метапредметних основ змісту освіти надає здобувачеві можливість об'єктивного, особистісного пізнання основ змісту освітніх галузей і навчальних дисциплін (педагогіки, педагогічних технологій, педагогічної творчості, психології, психології вищої школи), що складають метапредметні об'єкти.

Принцип продуктивності навчання та первинної продукції є головним орієнтиром навчання та особистісного зростання магістранта, що складається з його внутрішніх і зовнішніх освітніх продуктів [11].

Евристичні заняття відрізняються від традиційних тим, що передбачають створення здобувачами власних освітніх продуктів: організаційно-діяльнісного, когнітивного і креативного типів. Організаційно-діяльнісні заняття спрямовані на розробку змісту і захисту індивідуальних презентацій, рецензування, самооцінку, рефлексію.

Заняття когнітивного типу передбачає мікродослідження, конструювання понять, закономірностей, гіпотез тощо, роботу з культурно-історичними джерелами, метапредметні завдання.

На заняттях креативного типу присутні фантазія, пошуково-наукова (педагогічна) творчість, евристичні ситуації, захист творчих робіт.

У процесі викладання освітньої компоненти «Педагогіка вищої школи» ми дотримуємося таких правил:

- навчити магістрантів шукати різноманітні шляхи досягнення мети, а потім обирати найкращий спосіб виконання;
- забезпечити здобувачів різними вправами, завданнями евристичного характеру, алгоритмами формування критичного мислення;
- навчити здобувачів задавати запитання, бачити проблему;
- складати план пошуку рішень проблеми;
- коментувати власні розумові процеси.

У процесі вивчення педагогіки вищої школи ми навчаємо здобувачів процедурі аналізу, виділення головного, узагальнення та ін. Метод аналізу включає в себе наступні компоненти: осмислене сприйняття інформації; виділення суттєвих ознак і відношень; відомого і невідомого; розділення її на

елементи; знаходження вихідної структурної одиниці; осмислення і пояснення зв'язків; синтез. У метод (прийом) виділення головного входять такі компоненти: виділення предмета думки, розділення інформації на логічні частини та порівняння їх; сортування матеріалу (відділення головного від другорядного); знаходження ключових слів і понять; визначення смислових опорних пунктів; групування матеріалу; висновок про головну думку; знакове оформлення головної думки (складання назв підрозділів, плану, схеми, опорних конспектів, моделей, алгоритмів та ін.). Наприклад, з метою формування аналітичних умінь пропонується алгоритм, який включає такі етапи: постановка мети, перегляд тексту, визначення ключових речень, понять, становлення між ними взаємозв'язку спільного і відмінного, самоаналіз та самооцінка, відтворення головного. Метод-прийом узагальнення включає такі компоненти: відбір типових фактів, виділення головного або вихідного у матеріалі, порівняння, первинні висновки; переформулювання, перекодування; розгляд генези, діалектики розвитку явищ; знакове оформлення результатів узагальнення (у вигляді висновків, тенденцій, теорій, схем, моделей).

У процесі вивчення педагогіки вищої школи застосовується модульно-контекстна технологія. Ця технологія за характером змісту гуманістична, навчально-виховна; за типом управління – система малих творчих груп; за провідним методом навчання – проблемно-пошукова, творча, діалогічна, ігрова; за організаційними формами – академічна, індивідуально-групова, диференційована [12].

Практичні заняття з педагогіки вищої школи проводяться у формі ділових ігор. Особливістю ділової гри є те, що вона певною мірою є імітацією професійно-педагогічної діяльності. Колективний характер вироблення та прийняття рішень, розподіл ролей між учасниками ділової гри, емоційність процесу гри, взаємодія учасників гри, наявність системи групового та індивідуального оцінювання, діалогічне спілкування, обговорення різних думок і позицій, їх критика, розв'язання психолого-педагогічних задач і ситуацій – все це сприяє розвитку критичного мислення.

Формуванню критичного мислення у здобувачів другого (магістерського) рівня у процесі вивчення «Педагогіка вищої школи» сприяє їх участь у науково-дослідницькій роботі, у конференціях та виконання різних видів евристичної самостійної роботи, проведення диспутів, дебатів та інших інтерактивних форм.

Протягом навчального року і на педагогічній практиці магістранти проводять мікродослідження. Тематика мікродосліджень і методика їх проведення подається у підручнику Вітвицької С. С. «Основи педагогіки вищої школи [13]. Наприклад, за допомогою опитувальника (тест на об'єктивність) до теми «Методи та методика педагогічних досліджень» оцінюється здатність здобувачів об'єктивно характеризувати інших людей, їх позитивні та негативні риси й досягнення. До теми «Викладач як організатор освітнього процесу» подана методика педагогічних ситуацій, за допомогою якої магістранти

ISSN 2786-4952 Online

визначають рівень педагогічних здібностей. Вивчаючи тему «Здобувач як об'єкт-суб'єкт педагогічної діяльності» магістранти оволодівають методикою «Бар'єри педагогічної діяльності».

Критичне мислення – це використання когнітивних технік або стратегій, котрі збільшують вірогідність отримання бажаного результату. Мета може бути різна:

- вибір одного із варіантів рішень;
- формулювання рішення за відсутністю варіанту;
- узагальнення інформації;
- оцінка надійності аргументів;
- визначення вірогідності подій;
- перевірка достовірності джерела інформації;
- невизначеність кількісної оцінки.

Розвиток критичного мислення здійснюється за алгоритмом:

1) установка на критичне мислення (готовність планувати свої дії, пластичність мислення, наполегливість, готовність виправляти свої помилки; усвідомлення, спостереження за мисленнєвими процесами і пошук компромісних рішень;

2) володіння фактами, знаннями;

3) застосування когнітивних навичок та умінь, які збільшують вірогідність досягнення бажаного результату.

Оволодіння критичним мисленням – це оволодіння уміннями, створення критичного настрою, що допомагає: розуміти і оцінювати судження; розуміти і оцінювати свідчення (аргументи), докази інших людей; розуміти і враховувати упередженість інших людей; переконливо і критично викладати свою думку, свої аргументи в усному або письмовому вигляді; бути критично налаштованим користувачем цифрових технологій. Критеріями та показниками розвиненого критичного мислення магістранта можна вважати:

- уміння тривало і уважно сприймати інформацію, коментувати, пояснювати,
- резюмувати інформацію, з якою ознайомився;
- розуміти точку зору інших і причини, чому вони впевнені у своїй правоті;
- здатність та уміння викласти свою точку зору;
- готовність змінити свою думку на основі нової інформації;
- здатність порівнювати та оцінювати різні джерела інформації;
- самостійно знаходити і вивчати джерела інформації;
- аналізувати свої мисленнєві процеси;
- аналізувати роботу своїх колег;
- обґрунтовувати висновки, наводити приклади на їх підтримку;
- знаходити компромісне рішення, яке задовольняє більшість і володіти комунікативними навичками.

Формування та розвиток критичного мислення майбутніх магістрів освіти сприяє забезпеченню самомотивації з провідною роллю потреби у професійному саморозвитку; підвищенню якості й ефективності пізнавальної діяльності здобувачів; інтенсифікації суб'єктності, розвитку метапізнання; переходу знаннєвої моделі освіти в інтелектуально-розвивальну.

Висновки. Критичне мислення – це процес оцінки або категоризації оцінки в термінах раніше набутих знань. Воно включає в себе установку і володіння фактами та розвиток навичок мислення. Мислення – це праця, яка вимагає терпіння, наполегливості і навіть, упертості; що передбачає спостереження за власними діями на шляху розв'язання проблем, оцінювання результатів своїх мисленнєвих процесів – наскільки вірно або невірно прийнято рішення, ходу міркування, яке привело до висновків або визначення факторів, які були враховані щодо прийняття рішення.

Критичне мислення – це пошук найкращого пояснення реального положення речей, доступного у цей час. Критичне мислення – це не критиканство, а це наявність власної точки зору.

Критичне мислення відрізняється контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю – такий тип мислення формується у процесі розв'язання педагогічних задач, формулювання висновків, вірогідної оцінки та прийняття рішень.

Навички та уміння критичного мислення не зводяться до вивчення інформації. Вони є складовою метапізнання – мисленнєвого процесу вищого порядку, що дозволяє особистості адаптуватися і неперервно навчатися протягом всього життя з урахуванням швидкості змін інформаційних технологій і появою у найближчі десятиріччя нових сфер діяльності. Оволодіння основними уміннями та навичками критичного мислення є головним завданням сучасної освіти, і, перш за все, педагогічної освіти, що зумовлює необхідність більше уваги приділяти розробці програм, спрямованих на удосконалення мисленнєвих умінь та здібностей здобувачів вищої освіти.

Збільшення багатофункціональності інформації як цінності, продукту науки і культури, критерія якості освіти і освіченості особистості, особливо в аспекті її професійної підготовки, вимагає від фахівця будь-якої галузі діяльності здатності і готовності піддавати будь-яку інформацію критичному аналізу, що потребує розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти – майбутньої інтелектуальної еліти українського суспільства. Оволодіння критичним мисленням випускниками закладів вищої освіти сприяло б зростанню економіки і розвитку демократичних процесів.

Література.

1. Гончаренко С. У., ред. Український педагогічний словник. Вид. 2-ге, доповн. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
2. Bloom B. S. (1956) Taxonomy of educational objectives, hactbook.1: Cognitive domain. New York: Longmans Green P.

3. Chance. P. (1986). *Thinking in the classroom: A survey of programs*. New York: Teachers College, Columbia University. P. 6
4. Ennis R. A taxonomy of critical thinking dispositions and skills // Baron J. B., Sterberg R. J. (Eds) *Teaching thinking skills: Theory and practice* -NY: Freeman, 1987. P. 10.
5. Mayer R., & Goodchild, F. (1990) / *The critical thinker*. New Yourk: Wm. C. Brown. P. 4.
6. Scriven. M. & Paul, R (1992, November). *Critical thinking defined*. Handout given at Critical Thinking Conference, Atlanta, G.A.P.
7. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення?! // Вісник програм шкільних обмінів. 2006. № 27. С. 17-23.
8. Тягло О. Післямова до статті Метью Ліпмана і Марка Вайнштейна. Вісник програм шкільних обмінів 2006. № 27. С. 26-27.
9. Тягло О. В., Цибал П. В. Проектні технології: особливості впровадження у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2008. № 19-21. С. 27.
10. Пометун О. І. *Основи критичного мислення: методичний посібник*. Дніпро: Ліра, 2016. 156 с. С. 7-8.
11. Вітвицька С. С. *Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. Монографія.* – Житомир: Полісся, 2015. 416 с. С. 286-298.
12. Вітвицька С. С. *Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник.* / С. С. Вітвицька. Київ: Вид-во «Центр учбової літ-ри». 2025. 220 с.
13. Вітвицька С. С. *Основи педагогіки вищої школи. Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання.* К.: Центр учбової літератури. 2024. 384 с.
14. Вайнштейн М. *Каркас критичного мислення.* / Вісник програм шкільних обмінів. 2006. № 27. С. 23-26.
15. Терно С. *Світ критичного мислення: образ та мімікрія. Історія в сучасній школі.* 20012. С. 7-8.
16. Хачумян Т. *Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання»* / Т. Хачумян. Харків, 2005. 16 с.
17. Черкасенко В. П. *Розвиток вмій критичного мислення студентів як імператив розвитку сучасної освіти США* / В. П. Черкасенко // *Наукові праці Державного гуманітарного університету ім. П. Могили. Серія «Педагогіка»* 2000. Т. 7. С. 103-106.
18. Чуба О. *Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності* / О. Чуба // *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3. С. 103-106.

References

1. Honcharenko, S. U. (Ed.). (2011). *Ukrainyskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary] (2nd ed., rev.)*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
2. Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives: Handbook 1. Cognitive domain*. New York, NY: Longmans Green [in English].
3. Chance, P. (1986). *Thinking in the classroom: A survey of programs*. New York, NY: Teachers College, Columbia University [in English].
4. Ennis, R. H. (1987). A taxonomy of critical thinking dispositions and skills. In J. B. Baron & R. J. Sternberg (Eds.), *Teaching thinking skills: Theory and practice* (pp. 9–26). New York, NY: Freeman [in English].
5. Mayer, R. E., & Goodchild, F. M. (1990). *The critical thinker*. Dubuque, IA: Wm. C. Brown [in English].
6. Scriven, M., & Paul, R. (1992, November). *Critical thinking defined*. Paper presented at the Critical Thinking Conference, Atlanta, GA [in English].

7. Lipman, M. (2006). Chym mozhe buty krytychne myslennia?! [What can critical thinking be?]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv*, 27, 17–23[in Ukrainian].
8. Tiahlo, O. (2006). Pisliamova do statti Metiu Lipmana i Marka Vainsteina [Afterword to the article by Matthew Lipman and Mark Weinstein]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv*, 27, 26–27 [in Ukrainian].
9. Tiahlo, O. V., & Tsybal, P. V. (2008). Proiektni tekhnolohii: osoblyvosti vprovadzhennia u pochatkovii shkoli [Project technologies: Features of implementation in primary school]. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia*, 19–21, 167-169 [in Ukrainian].
10. Pometun, O. I. (2016). *Osnovy krytychnoho myslennia* [Fundamentals of critical thinking]. Dnipro: Lira [in Ukrainian].
11. Vitvytska, S. S. (2015). *Teoretychni i metodychni zasady pedahohichnoi pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoi osvity* [Theoretical and methodological principles of pedagogical training of masters in the conditions of degree education]. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
12. Vitvytska, S. S. (2025). *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Pedagogy of higher education]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
13. Vitvytska, S. S. (2024). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly* [Fundamentals of higher education pedagogy]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
14. Vainstein, M. (2006). Karkas krytychnoho myslennia [Framework of critical thinking]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv*, 27, 23–26 [in Ukrainian].
15. Terno, S. (2012). Svit krytychnoho myslennia: obraz ta mimikriia [The world of critical thinking: Image and mimicry]. *Istoriia v suchasni shkoli*, 7–8 [in Ukrainian].
16. Khachumian, T. (2005). *Formuvannia krytychnoho myslennia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv zasobamy informatsiinykh tekhnolohii* [Formation of critical thinking of university students by means of information technologies]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
17. Cherkasenko, V. P. (2000). Rozvytok vmin krytychnoho myslennia studentiv yak imperatyv rozvytku suchasnoi osvity SShA [Development of students' critical thinking skills as an imperative of modern education development in the USA]. *Naukovi pratsi Derzhavnoho humanitarnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Serii: Pedahohika*, 7, 103–106 [in Ukrainian].
18. Chuba, O. (2013). Formuvannia krytychnoho myslennia yak psykhologo-pedahohichna problema suchasnosti [Formation of critical thinking as a psychological and pedagogical problem of modernity]. *Pedahohika i psykhologhiia profesiinoi osvity*, 3, 103–106 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 03.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026